

Status prawny Stowarzyszenia Bibliotekarzy Polskich

Stowarzyszenia Bibliotekarzy Polskich działa w oparciu o przepisy art. 12 i 58 Konstytucji RP¹ oraz ustawy z dnia 7 kwietnia 1989 r. Prawo o stowarzyszeniach² (zwanej dalej: „ustawą”), akt normatywny określający rodzaje zrzeszeń podlegających sądowej rejestracji, tryb tej rejestracji oraz formy nadzoru nad zrzeszeniami.

Powołane przepisy Konstytucji zapewniają każdej osobie wolność zrzeszania się. Stowarzyszenia to dobrowolne, samorządne, trwałe zrzeszenia o celach niezarobkowych. Zakaz zrzeszania obejmuje wyłącznie działania sprzeczne z obowiązującymi w naszym kraju przepisami. Nie wolno tworzyć stowarzyszeń przyjmujących zasadę bezwzględnego posłuszeństwa ich członków wobec władz organizacji. Nie wolno także kogokolwiek zmuszać do udziału w stowarzyszeniu lub ograniczać jego prawa do wystąpienia z organizacji. Nikt nie może ponosić ujemnych następstw z powodu przynależności do stowarzyszenia albo pozostawania poza nim (art. 6 ustawy).

Ustawa „Prawo o stowarzyszeniach” ma charakter ustrojowego aktu normatywnego, pozostaje w ścisłym związku z zapisanymi w Konstytucji prawami obywatelskimi. Składa się ona obecnie (po kilku nowelizacjach) z preambuły oraz 46 artykułów (dawn. 57 artykułów) usystematyzowanych w 7 rozdziałów.

Preambuła odwołuje się do przepisów naszej Konstytucji, a także do aktów prawa międzynarodowego, do Powszechnej Deklaracji Praw Człowieka³ i do Międzynarodowego Paktu Praw Obywatelskich i Politycznych⁴.

Należy tu dodać, że o prawie zrzeszania się mówi także Konwencja o Ochronie Praw Człowieka i Podstawowych Wolności sporządzona w Rzymie dnia 4 listopada 1950 r. i obowiązująca w państwach członkowskich Rady Europy. Polska ratyfikowała tę Konwencję już po uchwaleniu ustawy, w 1993 r. i tym samym poddała się jurysdykcji Europejskiej Komisji Praw Człowieka ni Europejskiego Trybunału Praw Człowieka w Strasburgu⁵.

¹ „Art. 12. Rzeczpospolita Polska zapewnia wolność tworzenia i działania związków zawodowych, organizacji społeczno-zawodowych rolników, stowarzyszeń, ruchów obywatelskich, innych dobrowolnych zrzeszeń oraz fundacji”

Art. 58. 1. Każdemu zapewnia się wolność zrzeszania się

2. Zakazane są zrzeszenia, których cel lub działalność są sprzeczne z Konstytucją lub ustawą. O odmowie rejestracji lub zakazie działania takiego zrzeszenia orzeka sąd.

3. Ustawa określa rodzaje zrzeszeń podlegających sądowej rejestracji, tryb tej rejestracji oraz formy nadzoru nad zrzeszeniami.”

² Jednolity tekst w Dzienniku Ustaw z 2001 r. nr 79 poz. 855, zmiany: w 2003 r. nr 96 poz. 874 i w 2004 r. nr 102 poz. 1055.

³ Deklaracja została przyjęta przez Zgromadzenie Ogólne Narodów Zjednoczonych dnia 10 grudnia 1948 r. Art. XX Deklaracji stanowi o prawie każdego człowieka do spokojnego zgromadzenia się i stowarzyszania się, a jednocześnie stwierdza, że nie można nikogo zmuszać do tego, by stał się członkiem jakiegoś stowarzyszenia.

⁴ Pakt przyjęło Zgromadzenie Ogólne ONZ dnia 16 grudnia 1966 r.; Polska ratyfikowała ten Pakt w 1977 r. w części, a w całości w 1992 r. Art. 22 Paktu mówi, że każdy ma prawo do swobodnego stowarzyszania się z innymi, włącznie z prawem do tworzenia i przystępowania do związków zawodowych w celu ochrony swoich interesów.

⁵ Stosownie do postanowień art. 11 Konwencji każdy ma prawo do swobodnego stowarzyszania się, a także tworzenia związków zawodowych i przystępowania do nich w celu ochrony swoich interesów. Prawo stowarzyszania się obejmuje przede wszystkim prawo do zakładania stowarzyszeń.

W preambule do ustawy wskazuje się, że jej celem jest umożliwienie obywatelom równego, bez względu na przekonania, prawa czynnego uczestniczenia w życiu publicznym i wyrażania zróżnicowanych poglądów oraz realizacji indywidualnych zainteresowań. Ustawa uwzględnia tradycje i powszechnie uznawany dorobek ruchu stowarzyszeniowego.

Polskie prawo rozróżnia dwa statusy prawne osób zainteresowanych działalnością stowarzyszeń. Pierwszy – to prawo do tworzenia stowarzyszeń; mogą je tworzyć obywatele polscy bądź cudzoziemcy mający miejsce zamieszkania na terenie naszego kraju, osoby, które mają pełną zdolność do czynności prawnych⁶ i nie są pozbawione praw publicznych. Drugi – to prawo przynależności do istniejących już stowarzyszeń; prawo to przysługuje także małoletnim, osobom mającym ograniczoną zdolność do czynności prawnych w wieku od 16 do 18 lat oraz młodszym, za zgodą ich przedstawicieli ustawowych.

Członkowie dzielą się na zwyczajnych i wspierających. Zasadą jest członkostwo zwyczajne w stowarzyszeniu. Statut może przewidywać (a statut naszej organizacji przewiduje), że w uznaniu szczególnych zasług dla stowarzyszenia lub związanych z krzewieniem myśli, idei, zadań stowarzyszenia organ stowarzyszenia może nadać członkostwo honorowe. Członkiem wspierającym może być osoba fizyczna lub prawna, instytucja bądź podmiot gospodarczy nie mający osobowości prawnej, zainteresowane działalnością stowarzyszenia i deklarująca stałe poparcie finansowe na jego rzecz. Do stowarzyszenia mogą także należeć (jeśli tak stanowi statut) członkowie zbiorowi, to szczególna grupa członków wspierających działalność stowarzyszenia. O prawach i obowiązkach poszczególnych grup członków stanowi statut organizacji.

Osoba prawna działa przez swoje organy w sposób przewidziany w ustawie i w opartym na niej statucie (art. 38 kc.). Ze względu na ich funkcje dzielimy organy na uchwałodawcze (w naszym Statucie: „Władze Stowarzyszenia”: Krajowy Zjazd Delegatów SBP, okręgowe zjazdy SBP, oddziałowe zjazdy SBP i walne zebrania kół SBP), wykonawcze („Organami wykonawczymi Stowarzyszenia są: 1) Zarząd Główny; 2) Forum SBP; 3) zarządy okręgów; 4) zarządy oddziałów; 5) zarządy kół”.) oraz kontrolne („W ramach Stowarzyszenia działają komisje rewizyjne: 1) Główna Komisja Rewizyjna, 2) okręgowe komisje rewizyjne; 3) oddziałowe komisje rewizyjne”.) Ponadto w wielu stowarzyszeniach tworzone są sądy koleżeńskie (w SBP: Główny Sąd Koleżeński i okręgowe sądy koleżeńskie). O kompetencjach, o zadaniach tych organów stanowi statut organizacji. W Statucie SBP stosowne postanowienia znajdziemy w rozdz. V. „Władze Stowarzyszenia” (§ 24, 29, 34 i 37), w rozdz. VI. „Organy wykonawcze Stowarzyszenia” (§ 40, 42, 43, 45, 46, 48, 49 i 51), w rozdz. VII. „Komisje Rewizyjne” (§ 54, 56 i 58) oraz w rozdz. VIII. „Sądy koleżeńskie” (§ 59).

Rozdział 1 to „Przepisy ogólne”. Trzeba tu zwrócić uwagę na postanowienia ust. 3 art. 1, na przepisy dające stowarzyszeniom prawo wypowiedzania się w sprawach publicznych. Stowarzyszenie ma prawo prezentowania opinii swoich

⁶ Pełną zdolność do czynności prawnych nabywa każdy człowiek z chwilą uzyskania pełnoletniości. Pełnoletnim jest, kto ukończył osiemnaście lat lub zawarł związek małżeński (art. 10 i 11 kc.). Ograniczoną zdolność do czynności prawnych mają małoletni, którzy ukończyli lat trzynaście, oraz osoby ubezwłasnowolnione częściowo (art. 15 kc.). Jak z tego wynika, przepisy ustawy regulują problem małoletnich inaczej, inne są uprawnienia osób w wieku od 16 do 18 lat i inne osób mających poniżej 16 lat.

członków i swoich organów w sprawach stanowiących przedmiot zainteresowania członków. Te postanowienia stanowią podstawę art. 8 pkt 1 naszego Statutu, mówiącego o sposobie realizacji celów organizacji m.in. przez prezentowanie opinii swoich członków i organów Stowarzyszenia w sprawach dotyczących bibliotekarstwa i informacji naukowej oraz w sprawach pracowników bibliotek – wobec organów władzy, administracji rządowej i samorządowej, a także wobec innych organizacji i stowarzyszeń. Cele i zadania Stowarzyszenia realizują członkowie, pracując społecznie (co nie wyklucza możliwości zatrudnienia pracowników do prowadzenia spraw organizacji).

Stowarzyszenie, by mieć osobowość prawną, musi być wpisane do Krajowego Rejestru Sądowego. Każda zmiana Statutu musi być zgłoszona w sądzie rejestrowym⁷. Osobowość prawną uzyskuje się z chwilą wpisania do KRS i od tego dnia może być prowadzona działalność Stowarzyszenia. Terenowe jednostki organizacyjne Stowarzyszenia (np. zarządy okręgów) nie mają osobowości prawnej. Uzyskanie osobowości prawnej przez te jednostki byłoby możliwe w sytuacji, gdyby o tym stanowił Statut (rozdział 2 ustawy – „Tworzenie stowarzyszeń”, art. 17).

Rejestr stowarzyszeń to prowadzona przez sąd księga, publicznie dostępną, służąca do ujawniania przewidzianych przez prawo okoliczności dotyczących stowarzyszeń. Rejestr stowarzyszeń stanowi część Krajowego Rejestru Sądowego, prowadzonego w systemie informatycznym przez sądy rejonowe (sądy gospodarcze). Właściwość miejscowa sądu uzależniona jest od miejsca - siedziby stowarzyszenia.

Stowarzyszenie mogą założyć tylko osoby fizyczne (co najmniej 15 osób) – obywatele polscy mający pełną zdolność do czynności prawnych, natomiast osoby prawne mogą być (z pewnymi wyjątkami – np. patrz: art. 104 ustawy o prawie autorskim i prawach pokrewnych) tylko członkami wspierającymi (art. 10 ust. 3 ustawy). Należy tu zaznaczyć, że kilka stowarzyszeń (co najmniej trzy) może założyć związek stowarzyszeń (art. 22 ustawy), których założycielami i członkami mogą być także inne osoby prawne (osoby prawne mające cele zarobkowe mogą być tylko członkami wspierającymi).

Stowarzyszenie działa w oparciu o przepisy swojego statutu, aktu normatywnego (o którym mowa w art. 10 ustawy) zawierającego ważne informacje o Stowarzyszeniu (odróżniające je od innych organizacji i instytucji), określającego teren działania i siedzibę Stowarzyszenia, cele i sposoby ich realizacji, sposób nabywania i utraty członkostwa (przyczyny utraty członkostwa), a także prawa i obowiązki członków, stanowiącego o władzach Stowarzyszenia (organy Stowarzyszenia, tryb dokonywania ich wyboru, uzupełnianie składu, kompetencje), o sposobie reprezentowania Stowarzyszenia na zewnątrz, zaciągania zobowiązań majątkowych oraz o warunkach ważności uchwał organów organizacji, o sposobie

⁷ Dotychczas obowiązywało postanowienie Sadu Najwyższego z dnia 5 grudnia 1990 r. I Pr 440/90 (OSNC 1992 nr 9 poz. 167), że uchwała o zmianie statutu wywiera skutki prawne od chwili jej podjęcia, a nie od daty wpisania do rejestru. Obecnie (po wejściu w życie ustawy z dnia 20 sierpnia 1997 r. o Krajowym Rejestrze Sądowym) uchwała o zmianie statutu staje się skuteczna z chwilą wpisania do Krajowego Rejestru Sądowego). Sąd Najwyższy (postanowienie z dnia 13 maja 1993 r. IPRN 36/93 ogł. OSNC 1994 nr 2 poz. 41) uznał, że stwierdzenie przez sąd nieważności uchwały stowarzyszenia (na wniosek organu nadzorującego bądź prokuratora) może nastąpić tylko w takiej sytuacji, gdy zmiana statutu jest niezgodna z obowiązującym prawem. Z orzeczenia Sądu Najwyższego z dnia 12 grudnia 1996 r. I CKN 22/96 (ogł. OSNC 1997 nr 6/7 poz. 75) wynika, że w stosunku do osób trzecich na skutki wynikające ze zmienionych postanowień statutu można się powoływać nie wcześniej, niż od chwili zarejestrowania zmienionego statutu.

uzyskiwania środków finansowych oraz ustanawiania składek członkowskich, a w końcu o zasadach dokonywania zmian w statucie i o sposobie rozwiązania Stowarzyszenia. Statut stanowi podstawę do stanowienia aktów wewnętrznych Stowarzyszenia, np. regulaminu działania Zarządu Głównego SBP.

Rozdział 3 ustawy stanowi o nadzorze nad stowarzyszeniami. Organ nadzorujący (patrz także art. 8 ust. 2 ustawy: wojewoda bądź starosta) ma prawo żądać dostarczenia przez zarząd stowarzyszenia, w wyznaczonym terminie, odpisów uchwał walnego zebrania członków (w naszej sytuacji: Krajowego Zjazdu Delegatów SBP), a także dostarczenia mu niezbędnych wyjaśnień związanych z działalnością organizacji. Niezastosowanie się do wymagań organu nadzorującego może spowodować nałożenie przez sąd (na wniosek tego organu) grzywny w wysokości do 5000 zł. Sąd może także (na wniosek organu nadzorującego lub prokuratora) udzielić upomnienia władzom organizacji, uchylić niezgodna z prawem lub statutem uchwałę stowarzyszenia, a nawet rozwiązać stowarzyszenie, jeżeli jego działalność wykazuje rażące lub uporczywe naruszenie prawa albo postanowień statutu i nie ma warunków do przywrócenia działalności zgodnej z prawem lub statutem, a także gdy liczba członków jest mniejsza niż 15, lub gdy stowarzyszenie nie posiada przewidzianych w ustawie władz i nie ma warunków do ich wyłonienia - w okresie nie dłuższym niż rok. Możliwe jest także ustanowienie przez sąd kuratora - na wniosek organu nadzorującego bądź z własnej inicjatywy sądu – po stwierdzeniu, że stowarzyszenie nie posiada zarządu zdolnego do działań prawnych.

Ważne są także przepisy rozdziału 4 "Majątek stowarzyszenia". Art. 33 ustawy stanowi, że majątek stowarzyszenia powstaje ze składek członkowskich (z uwagi na niezarobkowy cel stowarzyszenia powinno to być źródło najważniejsze), darowizn, spadków, zapisów⁸, dochodów z własnej działalności oraz dochodów z majątku stowarzyszenia (np. z najmu pomieszczeń własnych stowarzyszenia), a także z ofiarności publicznej. Stowarzyszenie może prowadzić działalność gospodarczą, dochód z takiej działalności musi służyć celom statutowym i nie może być przeznaczony do podziału między jego członków.

Stowarzyszenie może prowadzić działalność zarobkową zarówno w formach organizacyjnie wyodrębnionych, jak też i bezpośrednio, według zasad określonych w odrębnych przepisach (np. w sytuacji działalności niewyodrębnionej są to przepisy ustawy z dnia 2 lipca 2004 r. o swobodzie działalności gospodarczej⁹ i ustawy z dnia 20 sierpnia 1997 r. o Krajowym Rejestrze Sądowym¹⁰, a także przepisy prawa administracyjnego, podatkowego i celnego)¹¹.

O tym, kto i w jakim zakresie może dysponować środkami finansowymi stowarzyszenia stanowi statut organizacji. Statut Stowarzyszenia Bibliotekarzy Polskich w § 40 stanowi, że do kompetencji Zarządu Głównego należy m.in.:

.....

pkt 5) uchwalanie regulaminu działalności Prezydium Zarządu Głównego i innych organów wykonawczych Stowarzyszenia z wyłączeniem Forum SBP,

⁸ O umowie darowizny stanowi kodeks cywilny w art. 888 – 902, o zapisach i spadkach księga IV kc oraz art. 627 – 691 kpc.

⁹ Dziennik Ustaw z 2004 r. nr 173 poz. 1807.

¹⁰ J. t. Dziennik Ustaw z 2001 r. nr 17 poz. 209, zmiany w 2002 r. nr 1 poz. 2 i nr 113 poz. 984.

¹¹ Suski Paweł: Stowarzyszenia i fundacje. Stan prawny na 1 marca 2005 r. Wydawnictwo Prawnicze NexisLexis, Warszawa 2005, s. 241 – 246.

pkt 9) ustalanie rocznych planów pracy Stowarzyszenia i czuwanie nad ich prawidłową realizacją oraz opracowywanie sprawozdań z działalności Stowarzyszenia,

pkt 10) sprawowanie pieczy nad majątkiem Stowarzyszenia, opracowywanie budżetu i zaleceń dotyczących gospodarki składkami członków oraz zatwierdzanie bilansu rocznego ,

pkt 11) podejmowanie uchwał o działalności gospodarczej Stowarzyszenia oraz wyrażanie zgody na podjęcie takiej działalności przez zarządy okręgów,

.....

O sprawach majątkowych Stowarzyszenia Bibliotekarzy Polskich stanowi rozdział X Statutu:

„X. MAJĄTEK I FUNDUSZE STOWARZYSZENIA

§ 69

Majątek Stowarzyszenia stanowią nieruchomości, ruchomości i fundusze.

§ 70

Na fundusze Stowarzyszenia składają się:

- 1) wpływy ze składek członkowskich,*
- 2) dotacje, darowizny, zapisy,*
- 3) wpływy z działalności statutowej (w tym gospodarczej).*

§ 71

1. Przy zawieraniu umów, udzielaniu pełnomocnictw i składaniu oświadczeń woli we wszystkich sprawach majątkowych Stowarzyszenia jest wymagane współdziałanie i podpisy dwóch uprawnionych osób.

2. Osobami uprawnionymi są:

- 1) w Zarządzie Głównym - przewodniczący Stowarzyszenia lub sekretarz generalny oraz skarbnik,*
- 2) w zarządzie okręgu - przewodniczący i skarbnik,*
- 3) w zarządzie oddziału – przewodniczący i skarbnik,*
- 4) inni członkowie Zarządu Głównego, zarządu okręgu i zarządu oddziału na podstawie pełnomocnictw udzielonych im przez właściwy zarząd.*

§ 72

1. Członkom Stowarzyszenia zabrania się:

1) udzielania pożyczek lub zabezpieczania zobowiązań majątkiem Stowarzyszenia w stosunku do jego członków, członków organów Stowarzyszenia lub jego pracowników oraz osób, z którymi pracownicy pozostają w związku małżeńskim albo w stosunku pokrewieństwa lub powinowactwa w linii prostej, pokrewieństwa lub powinowactwa w linii bocznej do drugiego stopnia albo są związani z tytułu usposobienia, opieki lub kurateli, zwanych dalej "osobami bliskimi";

2) przekazywania majątku Stowarzyszenia na rzecz jego członków, członków organów Stowarzyszenia lub jego pracowników oraz ich osób bliskich na zasadach innych niż w stosunku do osób trzecich, w szczególności jeżeli przekazanie następuje bezpłatnie lub na preferencyjnych warunkach;

3) wykorzystywania majątku Stowarzyszenia na rzecz jego członków, członków organów Stowarzyszenia lub jego pracowników oraz ich osób bliskich na zasadach innych niż w stosunku do osób trzecich, chyba że to wykorzystanie bezpośrednio wynika ze statutowego celu Stowarzyszenia Bibliotekarzy Polskich;

4) zakupu na szczególnych zasadach towarów lub usług od podmiotów, w których uczestniczą członkowie Stowarzyszenia, członkowie jego organów lub jego pracownicy oraz ich osoby bliskie.”

Postanowienia § 72 są ściśle związane z tym, że Stowarzyszenie Bibliotekarzy Polskich postanowieniem Sądu Rejonowego dla Miasta Stołecznego Warszawy w Warszawie, XIX Wydziału Gospodarczego – Krajowego Rejestru Sądowego Stowarzyszenie Bibliotekarzy Polskich zostało wpisane w Krajowym Rejestrze Sądowym jako organizacja pożytku publicznego i stanowią wymóg przepisów ustawy z dnia 24 kwietnia 2003 r. o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie¹².

Z przepisów naszego Statutu wynika, że pełną odpowiedzialność za gospodarowanie majątkiem Stowarzyszenia ponosi Zarząd Główny. Do jego kompetencji należy udzielanie pełnomocnictw umożliwiających zarządom okręgów utworzenia kont bankowych i ustalanie zasad gospodarowania środkami finansowymi znajdującymi się na tych kontach. Stosownie do przepisów § 45 ust. 1 pkt 10 do kompetencji zarządu okręgu należy m.in. zarządzanie majątkiem okręgu w ramach pełnomocnictw udzielonych przez Zarząd Główny.

Rozdział 5 mówi o likwidacji stowarzyszeń, a rozdział 6 o stowarzyszeniach zwykłych (to uproszczona forma stowarzyszeń, które nie mają osobowości prawnej).

Ustawę kończą przepisy szczególne, zmieniające, przejściowe i końcowe (rozdział 7) – w zasadzie nieistotne dla obecnej działalności Stowarzyszenia Bibliotekarzy Polskich.

Opracował: Bolesław Howorka

¹² Dziennik Ustaw z 2003 r. nr 96 poz. 873, zmiany w 2004 r. nr 64 poz. 593, nr 116 poz. 1203 i nr 210 poz. 2135.